

De Sade in ons

Alle vrouwen in 'Madame de Sade' worden gespeeld door mannen. En de rollen die ze spelen hebben zowel een historische als een literaire lading. De kijker krijgt een gelaagde spiegel voorgehouden »

Daphne Richter

Wie kent haar niet, de sterke, onafhankelijke vrouw die als een blok voor de 'verkeerde' man valt? Om vervolgens vertrappt te worden, weer op te staan en precies hetzelfde te doen. In geval van *Madame de Sade* is die vrouw Renée (gespeeld door Barry Atsma), die haar omstreden echtgenoot Markies de Sade tot in het extreme trouw blijft.

Die combinatie van aantrekkingskracht en zelfkastijding fascineerde ook Yukio Mishima (1925-1970), de Japanse schrijver die in 1965 een toneelstuk publiceerde over de vrouwen in het leven van Donatien-Alphonse-François de Sade. De achttiende-eeuwse markies bracht vele jaren door in de gevangenis vanwege pornografie, verkrachting en moord. Vooral zijn schoonmoeder Madame de Montreuil (Hugo Koolschijn) deed haar uiterste best om hem achter slot en grendel te houden.

Tegen de verwachting in is de Sade de grote afwezige op het toneel. Alles draait om hoe zes vrouwen werden aangetrokken tot deze 'uitvinder' van het sadisme, die tot het einde van zijn leven — hij eindigde in een krankzinnigengesticht — schreef aan een omvangrijke roman over de zusjes Justine en Juliette.

De tegenstellingen tussen de vrome, deugdzame Justine en de (machts)wellustige Juliette uit de boeken van de Sade vormen de basis voor de relatie tussen Renée en haar zuster Anne. Anne (Alwin Pulinckx) houdt er openlijk een seksuele relatie met de Sade op na. Haar seksuele driften worden door Warlikowski nog eens benadrukt, bijvoorbeeld door haar op toneel met de huishoudster te laten vosen. Anne is wel zo berekenend dat ze aan het eind als enige een 'zekere' toekomst heeft, met man en baby.

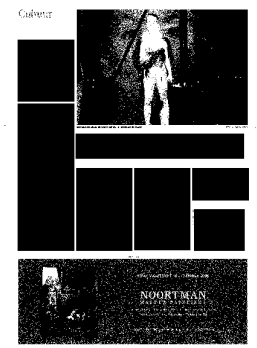
Voor Renée ligt het anders. In het derde bedrijf, dat Mishima kort na de Franse Revolutie plaatste, besluit zij zich te bekeren en non te worden. De ondertitel luidt 'De opstand van een vrouw', maar die opstand krijgt zo wel een heel wrange bijmaak. Niet alleen offert Renée haar vrijheid op om 'bruid van god' te worden, ook voelt ze zich voorbestemd om te leven zoals Justine, het personage ontsproten aan de sadistische geest van haar man. Haar larmoyante uitstraling in het laatste bedrijf wekt echter de indruk dat dit 'inzicht' haar innerlijke vrede heeft gebracht. Ze besluit afstand te nemen van haar man, maar of ze ook daadwerkelijk vrij is blijft de vraag.

Ook de kunstmatige glimlach op Annes gezicht doet twijfelen aan haar geluk. Wie er uiteindelijk het beste vanaf komt, wordt niet duidelijk. De keuze is aan de toeschouwer en die heeft het niet makkelijk; niets is wat het lijkt.

Zo worden alle vrouwen in Warlikowski's enscenering, op de huishoudster na, gespeeld door mannen. Ze gedragen zich ijdel, zelfgenoegzaam en hardvochtig. Maar hoe wel ze manmoedig voortdribbelen in strakke jurken en op torenhoge hakken, wordt niet geprobeerd om vrouwen ná te spelen. De toeschouwer blijft naar mannen kijken en dat levert een spannende gelaagdheid op. Wanneer Atsma een poging doet om een tegenstribbelende Koolschijn te zoenen, zegt dat iets over de moeizame relatie tussen de moeder en dochter die zij spelen. Maar we kijken ook naar een man die niet toestaat dan een andere man hem probeert te zoenen.

Sociale conventies, familierelaties, machtsverhoudingen en (seksuele) moraal klinken door in alle details van *Madame de Sade*. Zo speelt Marieke Heebink huishoudster Charlotte als zwarte vrouw, compleet met afro. In het derde bedrijf verschijnt ze echter met een blond, ontgroent kapsel. Die simpele pruikenwissel plaatst een kanteekening bij de emancipatie van de (zwarte) vrouw. Als vrijheid leidt tot aanpassing aan een opgelegd schoonheidsideaal, wat is vrijheid dan?

Warlikowski's boeiende spel van aantrekken en afstoten, vrouwelijke personages en mannelijke acteurs is intelligent en provocatief. Intelligent omdat hij maximaal gebruik maakt van de (politieke) kracht van theater. Provocatief omdat de pijlers en 'verworvenheden' van de westerse identiteit op losse schroeven worden gezet. Markies en Mada-

me de Sade wonen in ons allemaal. ■

Madame de Sade

Toneelgroep Amsterdam

Tekst: Yukio Mishima

Regie: Krzysztof Warlikowski

Scenografie: Małgorzata Szczesniak

Spel: Barry Atsma, Hugo Koolschijn, Alwin

Pulinckx, Leon Voorberg, Eelco Smits e.a.

Info: www.toneelgroepamsterdam.nl

Gezien: 4 maart in Stadsschouwburg Amsterdam

Tournee: t/m 22 april in het hele land

Marieke Heebink en Eelco Smits in 'Madame de Sade'